BEGREPET DISKRIMINERING

Fakta-ark fra Verdialliansen publisert i januar 2025

Begrepet diskriminering betyr å forskjellsbehandle. Begrepet er negativt ladet, og benyttes derfor gjerne om forskjellsbehandling som oppleves usaklig, urettferdig og urimelig.

I dagligtale er det også eksempler på at begrepet benyttes med en ironisk distanse, kanskje med et glimt i øyet – som en morsomhet – men også som en påstand om usaklig forskjellsbehandling.

Begrepet diskriminering har imidlertid en formell, juridisk definisjon, hvor forskjellsbehandling som kan begrunnes saklig, som har et saklig formål, ikke er definert som diskriminering.

Noen av referansene i norsk lov og menneskerettighetene vedrørende diskriminering:

- GRUNNLOVEN § 98: Grunnlovens forbud mot diskriminering er formulert slik: «*Alle er like for loven. Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling*».

- STRAFFELOVEN § 185: Denne paragrafen gjelder diskriminerende og hatefulle ytringer.

- STRAFFELOVEN § 186: Denne paragrafen gjelder forbud mot diskriminering.

- ARBEIDSMILJØLOVEN § 13-1: Hele kapittel 13 handler om vern mot diskriminering. § 13-1 beskriver forbudet og nevner spesifikt politisk syn og fagorganisering.

- LIKESTILLINGS- OG DISKRIMINERINGSLOVEN § 1: Hele lovens formål er å fremme likestilling og hindre diskriminering. § 1 lister opp diskrimineringsgrunnlagene.

- HUSLEIELOVEN § 1-8: Gjelder forbud mot diskriminering ved boligutleie.

- (a) MENNESKERETTSLOVEN (b) DEN EUROPEISKE MENNESKERETTSKONVENSJONEN (EMK), (c) EMK ART. 14: Med EMK artikkel 14 er forbud mot diskriminering en menneskerett. EMK og de andre konvensjonene som er vedlagt menneskerettsloven, gjelder også som norsk lov.

DISKRIMINERINGSGRUNNLAG

Norsk lov lister opp en rekke forhold som det er ulovlig å diskriminere noen på grunnlag av. Dette er de såkalte diskrimineringsgrunnlagene. Opplistingen av diskrimineringsgrunnlagene er stort sett, men ikke helt, sammenfallende i de ovennevnte referansene.

Les mer om diskriminering på Store Norske Leksikon (snl.no). I artikkelen om diskrimineringsgrunnlag viser SNL til følgende opplisting i formålsparagrafen til likestillings- og diskrimineringsloven:

• kjønn • graviditet • permisjon ved fødsel eller adopsjon • omsorgsoppgaver • etnisitet
• religion • livssyn • funksjonsnedsettelse • seksuell orientering • kjønnsidentitet
• kjønnsuttrykk • alder • andre vesentlige forhold ved en person.

Ifølge arbeidsmiljøloven § 13-1 er det også forbudt med direkte og indirekte diskriminering på grunn av politisk syn og medlemskap i arbeidstakerorganisasjon.

LIKEBEHANDLING

I Norge skal alle være like for loven.

Retten til lik behandling er vedtatt i Norges grunnlov § 98.

Likhet for loven er også nedfelt i FNs verdenserklæring om menneskerettigheter artikkel 7.

EMK tilleggsprotokoll nr. 12 presiserer «*the fundamental principle according to which all persons are equal before the law and are entitled to the equal protection of the law*". I den norske oversettelsen av EMK med protokoller publisert av den europeiske menneskerettsdomstolen er teksten «*alle personer er like for loven og har rett til samme beskyttelse av loven*» (EMK med protokoller, se s. 48). EMK er en av konvensjonene som er vedlagt menneskerettsloven, og er således norsk lov.

Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter er en av konvensjonene som er vedlagt menneskerettsloven, og er således norsk lov. Konvensjonens artikkel 14, fastslår at:

> *Alle skal være like for domstolene. Enhver har ved behandlingen av en siktelse mot ham for en straffbar handling eller av spørsmål om hans rettigheter og forpliktelser i et tvistemål, rett til upartisk og offentlig rettergang ved en kompetent, uavhengig og upartisk domstol som er opprettet i henhold til lov*.

Les gjerne artikkelen om «likhet for loven» på SNL.

AVVEINING AV MOTSETNINGER

Retten til lik behandling må bety at lovens vern mot diskriminering er universelle rettigheter som omfatter alle. Det må også omfatte situasjoner hvor personer og grupper representerer forskjellige verdier, tros- og livssyn, politiske- og filosofiske oppfatninger.

En rettsstat må veie forskjellige gruppers og personers motsetninger mot hverandre. Rettssikkerhet og demokratiske rettigheter gjelder for alle. Ingen personer eller grupper skal diskrimineres. Både norsk lov og menneskerettighetene gir innhold til, definerer og forklarer begrepet diskriminering.

Samtidig kan ikke personer og grupper ikke kreve at enhver forventning og politiske krav fullt ut skal imøtekommes. Det aktuelle forholdet og kravet kan støte mot menneskerettighetenes egne normer og verdier, og dessuten mot andre personer og grupper og deres rett til vern mot diskriminering.

Dersom det likevel gjennomføres reformer på vegne av prioriterte personer og grupper, kanskje begrunnet i deres diskrimineringsgrunnlag – med rekkevidde utover menneskerettighetene – kan konsekvensen være diskriminering og tap av menneskerettigheter for andre personer og grupper.

Anklager om diskriminering kan etter dette være grunnløse fordi:

- det som anklages, inngår i andre personer og gruppers diskrimineringsgrunnlag
- det som anklages, er en samfunnsorden basert på avveining av forhold som alle er legitime
- det som anklages, er en forskjellsbehandling med saklig og forsvarlig begrunnelse
- det som anklages, er verdier og normer som også menneskerettighetene bygger på

FELLES EKTESKAPSLOV

Et illustrerende eksempel på misbruk av begrepet diskriminering gjelder forståelsen av ekteskapet.

Da reformen Felles ekteskapslov ble utredet, behandlet og vedtatt i 2007 – 2008, ble det presisert i proposisjonen at det ikke var diskriminerende å forbeholde ekteskapsloven til ekteskap mellom én mann og én kvinne. I offentlig debatt hevdet likevel både statsråder og stortingsrepresentanter feilaktig at det var diskriminerende å hevde ekteskapet mellom én mann og én kvinne som norm.

Vi mener det er uheldig i et demokrati at media, stortingsrepresentanter og statsråder feilaktig karakteriserer legitime normer og verdier som diskrimierende, samtidig som regjeringens egen utredning (lovforslagt) presiserte at det ikke er diskrimerende å hevde ekteskapet mellom én mann og én kvinne som norm, og at likekjønnet ekteskapslov ikke er noen menneskerettslig forpliktelse:

> *Det faktum at homofile og lesbiske kan inngå partnarskap, og at dei har eit juridisk vern mot krenkingar frå andre på grunn af homofil orientering og livsform, gjer sitt til at unge menneske opplever ei legitimering av denne livsforma. Det same gjer open innstilling i media og skole og det at mange kjende personar vel å vere opne om si homoseksuelle orientering* (Fra utredningen om homofiles levekår i 2001, St.meld. nr. 25 (2000-2001) pkt. 4.1, side 38).
>
> *Ulik behandling av registrerte partnerskap og ekteskap har til dels vært oppfattet som diskriminering av homofile og lesbiske. Med hensyn til internasjonal privatrett kan det imidlertid neppe være grunnlag for å se en eventuell ulik behandling av likekjønnede og forskjelligkjønnende ekteskap som diskriminerende* (Fra regjeringens første høringsnotat til forslaget om felles ekteskapslov, 2007, pkt. 6.3.1, side 84).
>
> *Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) har tolket EMK artikkel 12 slik at bestemmelsen bare beskytter den tradisjonelle form for ekteskap, med det menes ekteskap mellom to personer av ulikt kjønn. Homofiles rett til å inngå ekteskap er dermed ikke direkte beskyttet av konvensjonen* (Lovforslaget til felles ekteskapslov, sitert kommentar fra Norsk senter for menneskerettigheter /SMR, februar 2008, Ot.prp.nr. 33 (2007-2008), side 12).
>
> *At staten har etablert forskjellige lovgivninger og ordninger for hhv. ulikekjønnede og likekjønnede par, kan i seg selv ikke med rimelighet kalles diskriminering, så lenge disse ordningene er tilnærmet sammenfallende mht. rettigheter og plikter. Dette er et syn som finner støtte i juridiske fagmiljøer.* (Fra regjeringens lovforslag om felles ekteskapslov, sitert kommentar fra Bispemøtet, februar 2008).

Sveriges SOU 2007: 17 «Äktenskap för par med samma kön», Vigselfrågor», bekreftet det samme:

> *Samhällsutvecklingen går framåt och nya värderingar och åsikter kan behöva ges utrymme också då det gäller grundläggande uppfattningar. Samhällets syn på homosexualitet är ett exempel på en sådan omsvängning och på olika områden har det funnits en strävan att upphäva tidigare särbehandling av homosexuella och motverka diskriminering. Detta har bl.a. kommit till uttryck i den s.k. målsättningsparagrafen i 1 kap. 2 § regeringsformen där det anges att samhället skall motverka diskriminering på grund av bl.a. sexuell läggning. Att äktenskapet inte står öppet för par med samma kön torde dock varken enligt regeringsformen eller enligt Europakonventionen i och för sig innebära en diskriminering på grund af sexuell läggning, men det torde ändå innebära en form af särbehandling. (SOU 2007: 17, sammanfattning side 17).*

DEN EUROPEISKE MENNESKERETTSKONVENSJONEN / EMK

Verken i 2008, eller i dag, er det hjemmel i den europeiske menneskerettskonvensjonen, EMK, for å kreve at par av samme kjønn skal kunne inngå ekteskap.

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, ECHR, opplyser i sin sist oppdaterte informasjon og veiledning (august 2022) at par av samme kjønn har rett til et juridisk rammeverk for sitt samliv. Dette har hjemmel i EMK artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv.

Politikerne som solgte inn reformen felles ekteskapslov i 2007-2008 snakket ikke sant da de hevdet at reformen måtte vedtas for å få slutt på diskriminering. Partnerskapsloven fra 1993 (opphevet i 2008) ivaretok alle Norges folkerettslige forpliktelser til juridisk rammeverk for par av samme kjønn. Det politiske flertallet i 2008 hadde ikke grunnlag for å hevde at felles ekteskapslov var nødvendig for å bringe til opphør den påståtte diskrimineringen i ekteskapsloven før lovendringen i 2008.

Begrunnelsen i proposisjonen, som ikke ble gjengitt i den offentlige samtalen, var at en eventuell utvidelse av partnerskapsloven (i stedet for å vedta en felles ekteskapslov) fortsatt ville særbehandle homofile. Men dette ønsket ikke regjeringen å bidra til, fordi en slik særbehandling i partnerskapsloven kunne forsterke at kjærlighetsrelasjonen mellom to kvinner eller to menn er noe kvalitativt annet enn kjærlighetsrelasjonen mellom en kvinne og mann.

Det var altså en politisk begrunnelse – med konsekvenser for reproduksjon, assistert befruktning og juridisk foreldreskap – som begrunnet at Stortinget vedtok Felles ekteskapslov, med endringer i ekteskapsloven, barneloven, bioteknologiloven, adopsjonsloven og opphør av partnerskapsloven.

Reformen gikk langt utover Norges folkerettslige forpliktelser, og har gitt grunnlag for feilaktige anklager om diskriminering mot normer og verdier som fastholder ekteskapet mellom én mann og én kvinne, barns rett til mor og far og biologisk tilknytning som primært vilkår for juridisk foreldreskap.

Den europeiske menneskerettighetsdomstolens veiledning dokumenterer at artikkel 12, retten til å inngå ekteskap er forbeholdt menn og kvinner. Par av samme kjønn har rett til juridisk ramme for samlivet med hjemmel i artikkel 8 om retten til respekt for privatliv of familieliv, jf. "*Guide on Article 12 of the European Conevtion on Human Rights*", kapittel b., punktene 27, 28 og 29 på side 10 – 11.

NLA HØGSKOLEN

NLA Høgskolen har møtt urimelige og feilaktige anklager om diskriminering (pedagogstudentene i Utdanningsforbundet 2020, artikler i media), med bakgrunn i følgende setning i NLAs verdidokument:

> *Ekteskapet mellom mann og kvinne er i den tradisjonen NLA Høgskolen står i forstått som bærende norm i samlivsetikken.*

SV har de siste årene skapt inndekning i sine forslag til statsbudsjett ved å fjerne tilskuddet til NLA, jf. Vårt Land i 2023 og NRK i 2024. SV bygger kritikken av NLA Høgskolen på sin egen kunnskapsløshet om EMK. I desember 2023 sendte Verdialliansen brev til alle partiene på Stortinget om forslaget fra SV. Likevel gjentok partiet den usakelige kritikken av NLA i sitt budsjettforslag for 2025.

Verdialliansen har ingen relasjon til NLA Høgskolen, og representerer ikke institusjonen i noen sammenheng. Det har likevel allmenn betydning når samfunnsaktører som Utdanningsforbundet og SV fører kampanje med ukorrekte anklager mot NLA, og høgskolens verdigrunnlag ikke uttrykker noe annet enn det som også er normen for EMK, og artikkel 12 om retten til å inngå ekteskap.

FELLESKRISTEN ERKLÆRING OM "KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD"

Høsten 2024 ble det publisert en felleskristen erklæring om "kjønns- og seksualitetsmangfold".

I etterkant av publiseringen har flere søkt å anklage erklæringen og underskriverne for å være diskriminerende, eller på annen måte prøvd å delegitimere erklæringen, f.eks. Gyrid Gunnes i Klassekampen, Didrik Søderlind i Blikk og psykolog Elisabeth Hermstad Reinertsen i Vårt Land.

Anklagene har ikke annet grunnlag enn uenighet i de verdiene som den felleskristne erklæringen formulerer. Forøvrig er anklagene uten forankring i norsk lov og menneskerettighetene.

Den felleskristne erklæringen er ikke bare et dokument som uttrykker avsendernes verdigrunnlag. Den er også legitim og viktig for demokratiet og rettssikkerheten, og for at norsk offentlighet ikke skal etablerer en virkelighetsforståelse på siden av norsk lov og menneskerettighetene.

OPPSUMMERT OM BEGREPET DISKRIMINERING

Det er ***ikke diskriminerende***:

- å ha en forståelse og praksis som holder ***ekteskapet mellom én kvinne og én mann*** som norm for samlivsetikken.
- å ha en forståelse som holder ***fysiologiske, objektive kriterier for kjønnskategoriene kvinne og mann*** som norm for definisjon av kjønn.
- å ha en forståelse av menneskets reproduksjon som holder ***samlivet mellom mann og kvinne som norm for reproduksjon***, og medisinske indikasjoner som vilkår for assistert befruktning.
- å ha en forståelse som ***avviser at assistert befruktning institusjonaliseres og settes i system som reproduksjon***, fordi barn med dette planlegges, unnfanges og fødes med formål å bli overlatt, eventuelt mot godtgjørelse, til andre juridiske foreldre enn sine biologiske foreldre.
- å ha en forståelse av foreldreskap til barn at man holder som ***norm for juridisk foreldreskap at barnets biologiske mor og far, i utgangspunktet er barnets juridiske foreldre***.
- å ha en forståelse som hevder at ***tildeling av juridisk foreldreskap uten biologisk tilknytning til barnet, skal følge av prosedyre og vedtak om adopsjon***.

Det er ***diskriminerende***:

- å ***forskjellsbehandle personer uten saklig grunnlag eller formål***, og særlig når dette skjer med bakgrunn i forhold ved personen og diskrimineringsgrunnlag som loven bestemmer.
- å ***fremsette diskriminerende eller hatefulle ytringer*** på grunn av slike forhold ved personen som straffeloven lister opp.
- å ***nekte en person varer eller tjenester*** på grunn av slike forhold som straffeloven lister opp.

Denne oversikten er ikke uttømmende. Vårt formål er å dokumentere at påstander og anklager om diskriminering kan være feil, og at slike påstander i offentligheten må vise til en korrekt forståelse av begrepet, og være i samsvar norsk lov og menneskerettighetene.